

Marking Scheme
Strictly Confidential (For Internal and Restricted use only)
Secondary School Examination, 2025
SUBJECT NAME SANSKRIT (Q.P CODE 52)

General Instructions: -

1	You are aware that evaluation is the most important process in the actual and correct assessment of the candidates. A small mistake in evaluation may lead to serious problems which may affect the future of the candidates, education system and teaching profession. To avoid mistakes, it is requested that before starting evaluation, you must read and understand the spot evaluation guidelines carefully.
2	“Evaluation policy is a confidential policy as it is related to the confidentiality of the examinations conducted, Evaluation done and several other aspects. Its leakage to public in any manner could lead to derailment of the examination system and affect the life and future of millions of candidates. Sharing this policy/document to anyone, publishing in any magazine and printing in News Paper/Website etc. may invite action under various rules of the Board and IPC.”
3	Evaluation is to be done as per instructions provided in the Marking Scheme. It should not be done according to one’s own interpretation or any other consideration. Marking Scheme should be strictly adhered to and religiously followed. However, while evaluating, answers which are based on latest information or knowledge and/or are innovative, they may be assessed for their correctness otherwise and due marks be awarded to them. In class-X, while evaluating two competency-based questions, please try to understand given answer and even if reply is not from marking scheme but correct competency is enumerated by the candidate, due marks should be awarded.
4	The Marking scheme carries only suggested value points for the answers. These are in the nature of Guidelines only and do not constitute the complete answer. The students can have their own expression and if the expression is correct, the due marks should be awarded accordingly.
5	The Head-Examiner must go through the first five answer books evaluated by each evaluator on the first day, to ensure that evaluation has been carried out as per the instructions given in the Marking Scheme. If there is any variation, the same should be zero after deliberation and discussion. The remaining answer books meant for evaluation shall be given only after ensuring that there is no significant variation in the marking of individual evaluators.
6	Evaluators will mark(✓) wherever answer is correct. For wrong answer CROSS ‘X’ be marked. Evaluators will not put right (✓) while evaluating which gives an impression that answer is correct and no marks are awarded. This is most common mistake which evaluators are committing.
7	If a question has parts, please award marks on the right-hand side for each part. Marks awarded for different parts of the question should then be totaled up and written in the left-hand margin and encircled. This may be followed strictly.
8	If a question does not have any parts, marks must be awarded in the left-hand margin and encircled. This may also be followed strictly.
9	If a student has attempted an extra question, answer of the question deserving more marks should be retained and the other answer scored out with a note “Extra Question”.
10	No marks to be deducted for the cumulative effect of an error. It should be penalized only once.
11	A full scale of marks _____(example 0 to 80/70/60/50/40/30 marks as given in Question Paper) has to be used. Please do not hesitate to award full marks if the answer deserves it.
12	Every examiner has to necessarily do evaluation work for full working hours i.e., 8 hours every day and evaluate 20 answer books per day in main subjects and 25 answer books per day in other subjects (Details are given in Spot Guidelines).This is in view of the reduced syllabus and number of questions in question paper.

13	<p>Ensure that you do not make the following common types of errors committed by the Examiner in the past:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Leaving answer or part thereof unassessed in an answer book. ● Giving more marks for an answer than assigned to it. ● Wrong totaling of marks awarded on an answer. ● Wrong transfer of marks from the inside pages of the answer book to the title page. ● Wrong question wise totaling on the title page. ● Wrong totaling of marks of the two columns on the title page. ● Wrong grand total. ● Marks in words and figures not tallying/not same. ● Wrong transfer of marks from the answer book to online award list. ● Answers marked as correct, but marks not awarded. (Ensure that the right tick mark is correctly and clearly indicated. It should merely be a line. Same is with the X for incorrect answer.) ● Half or a part of answer marked correct and the rest as wrong, but no marks awarded.
14	While evaluating the answer books if the answer is found to be totally incorrect, it should be marked as cross (X) and awarded zero (0) Marks.
15	Any unassessed portion, non-carrying over of marks to the title page, or totaling error detected by the candidate shall damage the prestige of all the personnel engaged in the evaluation work as also of the Board. Hence, in order to uphold the prestige of all concerned, it is again reiterated that the instructions be followed meticulously and judiciously.
16	The Examiners should acquaint themselves with the guidelines given in the "Guidelines for Spot Evaluation" before starting the actual evaluation.
17	Every Examiner shall also ensure that all the answers are evaluated, marks carried over to the title page, correctly totaled and written in figures and words.
18	The candidates are entitled to obtain photocopy of the Answer Book on request on payment of the prescribed processing fee. All Examiners/Additional Head Examiners/Head Examiners are once again reminded that they must ensure that evaluation is carried out strictly as per value points for each answer as given in the Marking Scheme.

सामान्य निर्देश :

अ) अंक योजना में उत्तरों के लिए केवल सुझाए गए मान बिंदु होते हैं।

ब) ये केवल दिशानिर्देश हैं और पूर्ण उत्तर का गठन नहीं करते हैं।

स) छात्रों की अपनी अभिव्यक्ति हो सकती है और यदि अभिव्यक्ति सही है, तो उसी के अनुसार अंक दिए जाएंगे।

द) छात्रों को निर्धारित प्रक्रिया शुल्क के भुगतान एवं अनुरोध पर उत्तर पुस्तिका की फोटोकॉपी प्राप्त करने की अनुमति दी जाएगी।

सभी मूल्यांकनकर्ताओं/ अतिरिक्त मुख्य परीक्षकों/प्रधान परीक्षकों को एक बार फिर याद दिलाया जाता है कि वे यह सुनिश्चित करें कि अंक योजना में दिए गए प्रत्येक उत्तर के लिए मूल्य बिंदुओं के अनुसार मूल्यांकन किया जाता है।

इ) समस्त प्रधान परीक्षकों/अतिरिक्त प्रधान परीक्षकों/मूल्यांकनकर्ताओं को निर्देशित किया जाता है कि उत्तरपुस्तिकाओं का मूल्यांकन करते समय यदि उत्तर पूर्णतया गलत पाया जाता है तो गलत उत्तर पर (X) अंकित कर '0' अंक प्रदान किया जाए।

खण्ड: 'क' (अपठितावबोधनम्)**10 अङ्काः:**

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत : 2x1=2
- (अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)
- (i) नद्यः (ii) आहारादिप्रवृत्तिषु (iii) ऋषिः/ दधीचिः
- (आ) पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x2=4
- (i) परोपकारस्य प्रवृत्त्या एव मनुष्यः पशुभ्यः पृथक् भवति ।
- (ii) राजा शिविः शरणागतस्य कपोतस्य रक्षायै स्वशरीरस्य मांसं कर्तयित्वा श्येनाय दत्तवान् ।
- (iii) मानवः स्वविवेकेन / ज्ञानेन च आत्मनः उन्नतिं करोति ।
- (इ) परोपकारः/परेषाम् उपकारः अथवा अन्यत् किमपि उपयुक्तं शीर्षकम् । 1
- (ई) यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1=3
- (i)(A) गावः (ii)(A) ऋषिः (iii)(B) वृक्षाः (iv)(D) वृक्षेभ्यः

खण्ड: 'ख'**(रचनात्मक-कार्यम्)****15 अङ्काः:**

2. पत्रम् (i)चिरंजीव (ii)कुशलम् (iii)अहम् (iv)महती (v)अनुशासनम् 10x½=5
- (vi)विद्यालयस्य (vii)तिरस्कुर्वन्ति (viii) साफल्यम् (ix)सावधानः (x)अरुणा

3. छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च वाक्यानि लेखिष्यन्ति । 5x1=5

बच्चों से सरल, संक्षिप्त वाक्यपूर्ति अपेक्षित है। इस प्रश्न का प्रमुख उद्देश्य वाक्य रचना है अतः केवल वाक्य की शुद्धता देखी जाए। वाक्य लघु हो अथवा दीर्घ हो- यह महत्त्वपूर्ण नहीं, व्याकरणिक दृष्टि से शुद्ध होने पर अंक दिए जाएँ। मञ्जूषा में दिए गए शब्द सहायतार्थ हैं, बच्चे इन शब्दों का प्रयोग करें या नहीं- आवश्यक नहीं। वे अपने शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं और शब्दों की विभक्ति आदि भी बदल सकते हैं। त्रुटियों के अंक अंशतः काटे जाएँ।

अथवा (अनुच्छेद लेखन)

यह विकल्प सबके लिए है। मञ्जूषा में दिए गए शब्द सहायतार्थ हैं, बच्चे इन शब्दों का प्रयोग करें या नहीं- आवश्यक नहीं। बच्चे अपने शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं और शब्दों की विभक्ति आदि भी बदल सकते हैं। त्रुटियों के अंक अंशतः काटे जाएँ।

4. अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत । (केवलं वाक्यपञ्चकम्) 5x1=5

- (i) वयं/वयं सर्वे संस्कृतं पठामः ।
- (ii) वयं स्वस्वास्थ्यं रक्षेम/वयं स्वस्वास्थ्यस्य रक्षां कुर्याम/अस्माभिः स्वस्वास्थ्यस्य रक्षा/स्वास्थ्यरक्षा करणीया/कर्तव्या ।
- (iii) सैनिकाः देशरक्षायै युद्धम् अकुर्वन्/अयुध्यन्/कृतवन्तः । अथवा सैनिकैः देशरक्षायै युद्धम् कृतम् ।
- (iv) ते क्षेत्रे / क्रीडाक्षेत्रे खेलितुम् / क्रीडितुम् / क्रीडनाय / खेलनाय गमिष्यन्ति /यास्यन्ति।
- (v) चत्वारः वेदाः ईश्वरस्य वाणी सन्ति /अस्ति ।
- (vi) बालकाः ! यूयं तत्र गच्छत । अथवा भवन्तः तत्र गच्छन्तु।
- (vii) सर्वे सर्वदा/सदा प्रसन्नाः स्युः/ भवेयुः । अथवा सर्वैः सर्वदा/सदा प्रसन्नः भवितव्यः/ प्रसन्नाः भवितव्याः।

खण्ड: 'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)**25 अङ्काः:**

5. सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कुरुत-आंशिक दृष्टि से सही उत्तर के लिए आंशिक अंक अवश्य दिए जाएँ (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1=4
- (i) योजकस्तत्र (ii) कृतान्तः + न (iii) सम्यगुक्तम् (iv) कुर्वन् + आसीत् (v) एतयोः + जननी

6. रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1=4
 (i)(D)अर्थस्य अभावः (ii)(C)जनानां प्रसनम्(iii)(A) तुल्यं वत्सलं यस्याः सा (iv)(B)शरीरदुर्बलः(v)(B)सूर्यचन्द्रयोः
7. प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1=4
 (i)(C) वरणीय+ टाप् (ii)(C) मासिकीम् (iii)(A) लघुत्वम् (iv)(B) शुद्ध+तल् (v)(A) गुण+ मतुप्
8. वाच्यानुसारं उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूर्यित्वा अधोलिखितं संवादं पुनः लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1=3
 (i)(A) दृश्यन्ते (ii)(D) अहम् (iii)(B) पूजा (iv)(D) गम्यते
9. कालबोधकशब्दैः दिनचर्यां पूर्यत-आंशिक दृष्टि से सही उत्तर के लिए आंशिक अंक अवश्य दिए जाएँ। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1=4
 (i) पादोन-सप्तवादने (ii)अष्टवादने (iii)सार्ध-एकवादने/सार्धैक (iv)सपाद-चतुर्वादने (v)सप्तवादने
10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूर्यत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1=3
 (i) कदा (ii) ह्यः (iii) तर्हि (iv) शनैः
11. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कित-अशुद्धपदाय उचितपदं चित्वा वाक्यानि पुनः लिखत-(केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1=3
 (i)(D) अस्ति (ii)(B) नीलम् (iii)(A) शाखायाम् (iv)(C) पुत्रे

खण्डः 'घ'

पठितावबोधनम्

30 अङ्काः

इस खण्ड का मूल उद्देश्यपठित अवबोधन अवबोधन परीक्षण है।आंशिक दृष्टि से सही उत्तर के लिए आंशिक अंक अवश्य दिए जाएँ।

12. गद्यांशः- बच्चे पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं। 5
 (i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x½=1
 (क) ग्रामे/ देउलाख्ये/ देउलाख्ये ग्रामे (ख) पितुर्गृहम्/ पितुर्गृहे/ पितुर्गृहं प्रति (ग) गहनकानने / मार्गे
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) सा पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद- “कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते।”
 (ख) एकदा राजसिंहस्य भार्या/बुद्धिमती पितुः गृहं प्रति चलिता।
 (ग) बुद्धिमती केनापि आवश्यककार्येण पितुर्गृहं प्रति चलिता।
- (iii) भाषिककार्यम् (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) सा/ बुद्धिमती (ख) एकम्/ आगच्छन्तम् (ग) ददर्श
13. पद्यांशः - बच्चे पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं। 5
 (i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x½=1
 (क) चातकम् (ख) दीनम् (ग) गगने
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) बहवः अम्भोदाः सन्ति।
 (ख) सर्वस्य पुरतः दीनं वचः न वक्तव्यम्।
 (ग) अम्भोदाः वृष्टिभिः वसुधाम् आर्द्रयन्ति।
- (iii) भाषिककार्यम् (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) अम्भोदेभ्यः (ख) बहवः (ग) पुरतः

14. नाट्यांशः- बच्चे पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं 5
- (i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x½=1
 (क) पुत्रस्य (ख) जननी (ग) कृच्छ्रेण
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव ।
 (ख) सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत् ।
 (ग) आखण्डलः इदं कथयित्वा सुरभिम् असान्त्वयत्-“गच्छ वत्से ! सर्वं भद्रं जायेत ।”
- (iii) भाषिककार्यम् (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2
 (क) दुर्बले (ख) कृषकः (ग) श्रुत्वा
15. प्रश्ननिर्माणं कुरुत : इस प्रश्न में बच्चे केवल प्रश्नवाचक शब्द लिख सकते हैं। वर्तनी की अशुद्धता के लिए अनुपाततः अंक काटे जाएँ।(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1=4
- (i) कस्मै/ कस्य कृते (ii) कस्याः (iii) कौ (iv) काभ्याम् (v) कः
16. मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखित-श्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत - 4x1=4
 अन्वयः (i) नीतिम् (ii) समालम्ब्य (iii) अपि (iv) लीलया
 अथवा
 भावार्थः (i) कृष्णः (ii) पिकस्य (iii) पिककाकयोः (iv) वसन्तस्य
17. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं संयोज्य पुनः लिखत- 8x½=4
- (i) एकः सिंहः विश्राम्यते स्म ।
 (ii) वानराः तं तुदन्ति स्म ।
 (iii) सर्वे प्राणिनः सिंहस्य दशां दृष्ट्वा हसन्ति ।
 (iv) सर्वे प्राणिनः परस्परं विवादं कुर्वन्ति आत्मानं योग्यं च कथयन्ति । अन्ते निर्णयं कुर्वन्ति यत् -
 (v) अधुना पशुः राजा न भवेत् अपितु कोऽपि पक्षी एव राजेति निश्चेतव्यम् ।
 (vi) ततः प्रकृतिमाता प्रविशति ।
 (vii) सर्वेषां प्राणिनामेव यथासमयं महत्त्वं विद्यते ।
 (viii) मिलित्वा एव मोदध्वं जीवनं च रसमयं कुरुध्वम् ।
18. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1=3
 (i)(C) गर्दभः (ii)(A) सन्ततिषु (iii)(B) काकः (iv)(D) असत्यम्
